

๕. จุฬามณวิภังคสูตร¹

[๒๘๙] เอวมเม สุตฺ:- เอกํ สมยํ ภควา สวตถิยํ วิหริติ เชตวันเ อนาถปิณฑิกสุส อารามเ. อถ ไช สุโภ มาณโว โตเทยยุปุตโต เยน ภควา เตนุปลงฺกมิ, อุปลงฺกมิตฺวา ภควตา สทุธิ สมฺโมทิตฺ; สมฺโมทนียํ กถํ สारณียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสิตฺติ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน ไช สุโภ มาณโว โตเทยยุปุตโต ภควนฺตํ เอตทโวจ-

“โก นุ ไช โภ โคตม เหตุ โภ ปจฺจโย, เยน มนุสฺสสํเยว สตํ มนุสฺสสญฺญตํ ทิสฺสติ หีนปฺปณฺีตตา ? ทิสฺสนฺติ หิ โภ โคตม มนุสฺสา อปฺปาယูกา, ทิสฺสนฺติ ที่มายุกา, ทิสฺสนฺติ พหฺวาพาธา,² ทิสฺสนฺติ อปฺปาพาธา. ทิสฺสนฺติ ทุ พุพฺพณฺา, ทิสฺสนฺติ วณฺณวนฺโต. ทิสฺสนฺติ อปฺเปสฺกฺขา, ทิสฺสนฺติ มหฺสฺกฺขา. ทิสฺสนฺติ อปฺปโกคา, ทิสฺสนฺติ มหาโกคา. ทิสฺสนฺติ นีจากุสฺสีนา, ทิสฺสนฺติ อฺจจากุสฺสีนา, ทิสฺสนฺติ อปฺปปณฺฺา,³ ทิสฺสนฺติ ปณฺฺวณฺโต. โภ นุ ไช โภ โคตม เหตุ โภ ปจฺจโย เยน มนุสฺสสํเยว สตํ มนุสฺสสญฺญตํ ทิสฺสติ หีนปฺปณฺีตตาติ.

กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพณฺฺู กมฺมปฺปฏิสฺรณา. กมฺมํ สตฺเต วิภจฺติ ยทิตํ หีนปฺปณฺีตตยาติ. น ไช อหํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตุถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตุถาเรน อตฺถํ อาชานามิ. สาธุ เม ภวํ โคตโม ตถา ฐมฺมํ เทเสตุ, ยถาหํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตุถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตุถาเรน อตฺถํ อาชานเยยนฺติ.

[๒๙๐] เตนหิ มาณว สุณฺาหิ สาธุกํ มนฺสิกโรหิ, ภาสิสฺสามิตี. “เอวํ โภ”ติ ไช สุโภ มาณโว โตเทยยุปุตโต ภควโต ปจฺจสุสฺสสี. ภควา เอตทโวจ-

อิธ มาณว เอกจฺจ อิตฺถิ วา ปุริโส วา ปาณาติปาตี โหติ, ลฺหฺโท โลหิตปาณิ หตฺปหเต นิวิญฺโ濟 อทฺยาปนฺโน ปาณญฺเตสุ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส ภาทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทุคฺคตี วินิปาตํ นิรยํ อุปฺปชฺชติ, ใน เจ กายสฺส ภาทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทุคฺคตี วินิปาตํ นิรยํ อุปฺปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสฺส ตํ อาคจฺจติ, ยตฺถ ปจฺจาชายติ,⁴ อปฺปาโยโก โหติ. อปฺปาโยกสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปาทา, ยทิตํ ปาณาติปาตี โหติ, ลฺหฺโท โลหิตปาณิ หตฺปหเต นิวิญฺโ濟 อทฺยาปนฺโน ปาณญฺเตสุ. (๑)

อิธ ปน มาณว เอกจฺจ อิตฺถิ วา ปุริโส วา ปาณาติปาตํ ปหาเย ปาณาติปาตา ปฏฺิวิโรโต โหติ, นิหิตทณฺฺโท นิหิตสฺสโต ลฺหฺชฺชิตฺ ทยาปนฺโน สพฺพปาณญฺตหิตานุกมฺปิ วิหริติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส ภาทา ปรมฺมรณฺา สฺสคฺคํ ลอฺกํ อุปฺปชฺชติ, ใน เจ

¹ ก. สุภสูตร, พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาราม เล่ม ๑๔ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์

² ฉ. พหฺวาพาธา

³ ฉ.อิ. ทุปฺปณฺฺา

⁴ ก. ปจฺจา ชายติ

กายสฺส เภทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺฉติ, ยตถ ยตถ ปจฺจชายติ, ทีฆายุกโก โหติ. ทีฆายุกสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปปทา, ยทิทํ ปาณาทิปาตํ ปหาย ปาณาทิปาตา ปฏฺิวิโรโต โหติ, นิหิตทณฺโท นิหิตสตฺถโณ ลชฺชํ ทยาปนโน สพฺพปาณญฺหิตานุกมปฺปี วิหริติ. (๑)

[๒๙๑] อธิ มาณว เอกจฺโวจ อิตถิ วา ปุริโส วา สตฺตานํ วิเหจฺกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลทฺทพฺพนา วา ทณฺฑเณ วา สตฺเถน วา, โส เตน กมฺเมเน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมมรณา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, โน เจ กายสฺส เภทา ปรมมรณา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺฉติ, ยตถ ยตถ ปจฺจชายติ, พหฺวาพาโร โหติ. พหฺวาพารสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปปทา ยทิทํ สตฺตานํ วิเหจฺกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลทฺทพฺพนา วา ทณฺฑเณ วา สตฺเถน วา. (๒)

อธิ ปน มาณว เอกจฺโวจ อิตถิ วา ปุริโส วา สตฺตานํ อวิเหจฺกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลทฺทพฺพนา วา ทณฺฑเณ วา สตฺเถน วา, โส เตน กมฺเมเน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺฉติ, ยตถ ยตถ ปจฺจชายติ, อปฺปาพาโร โหติ. อปฺปาพารสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปปทา, ยทิทํ สตฺตานํ อวิเหจฺกชาติโก โหติ ปาณินา วา เลทฺทพฺพนา วา ทณฺฑเณ วา สตฺเถน วา. (๒)

[๒๙๒] อธิ มาณว เอกจฺโวจ อิตถิ วา ปุริโส วา โกธโน โหติ อุนฺหปายาสพฺพโล, อปฺปมฺปิ วุตฺโต สมานอภิสชฺชติ กุปฺปติ พยาปชฺชติ ปตฺติถียติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, โส เตน กมฺเมเน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมมรณา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมมรณา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺฉติ, ยตถ ยตถ ปจฺจชายติ, ทพฺพณฺโณ โหติ. ทพฺพณฺณสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปปทา, ยทิทํ โกธโน โหติ อุนฺหปายาสพฺพโล, อปฺปมฺปิ วุตฺโต สมานอภิสชฺชติ กุปฺปติ พยาปชฺชติ ปตฺติถียติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ. (๓)

อธิ ปน มาณว เอกจฺโวจ อิตถิ วา ปุริโส วา อุกโกธโน โหติ อุนฺหปายาสพฺพโล, พหฺมปิ วุตฺโต สมานอภิสชฺชติ น กุปฺปติ น พยาปชฺชติ น ปตฺติถียติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, โส เตน กมฺเมเน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมาทินฺเนน กายสฺส เภทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมมรณา สุคตํ สคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสตฺถํ อาคจฺฉติ, ยตถ ยตถ ปจฺจชายติ, ปาสาทิกโก โหติ. ปาสาทิกสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปปทา, ยทิทํ อุกโกธโน โหติ อุนฺหปายาสพฺพโล, พหฺมปิ วุตฺโต สมานอภิสชฺชติ น กุปฺปติ น พยาปชฺชติ น ปตฺติถียติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ. (๓)

[๒๙๓] อิธ มาณว เอกจโจ อิตถึ วา ปุริโส วา อิธัสสามนโก โหติ, ปรลาภสกุการครุการมานนนวนทณปูชนาสุ อิธัสติ อุปทุสสติ อิธัส ปนุติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมิติทฺธเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺวคฺคํ วินิปาทํ นิรยํ อุปปชฺชติ, โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺวคฺคํ วินิปาทํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อากจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺจชาายติ, อปฺเปสฺสโก โหติ. อปฺเปสฺสโกสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ อิธัสสามนโก โหติ, ปรลาภสกุการครุการมานนนวนทณปูชนาสุ อิธัสติ อุปทุสสติ อิธัส ปนุติ. (๔)

อิธ ปน มาณว เอกจโจ อิตถึ วา ปุริโส วา อนิธัสสามนโก โหติ, ปรลาภสกุการครุการมานนนวนทณปูชนาสุ น อิธัสติ น อุปทุสสติ น อิธัส ปนุติ. โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมิติทฺธเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา สฺวคฺคํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา สฺวคฺคํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อากจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺจชาายติ, มหฺสฺสโก โหติ. มหฺสฺสโกสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ อนิธัสสามนโก โหติ, ปรลาภสกุการครุการมานนนวนทณปูชนาสุ น อิธัสติ น อุปทุสสติ น อิธัส ปนุติ. (๕)

[๒๙๔] อิธ มาณว เอกจโจ อิตถึ วา ปุริโส วา น ทาตา โหติ สมณสฺส วา พุราหฺมณสฺส วา อนนฺํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธุวิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ, โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมิติทฺธเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺวคฺคํ วินิปาทํ นิรยํ อุปปชฺชติ, โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺวคฺคํ วินิปาทํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อากจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺจชาายติ, อปฺปโกโค โหติ. อปฺปโกคสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ น ทาตา โหติ สมณสฺส วา พุราหฺมณสฺส วา อนนฺํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธุวิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ. (๕)

อิธ ปน มาณว เอกจโจ อิตถึ วา ปุริโส วา ทาตา โหติ สมณสฺส วา พุราหฺมณสฺส วา อนนฺํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธุวิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ, โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมิติทฺธเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา สฺวคฺคํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา สฺวคฺคํ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อากจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺจชาายติ, มหาโกโค โหติ. มหาโกคสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ ทาตา โหติ สมณสฺส วา พุราหฺมณสฺส วา อนนฺํ ปานํ วตฺถํ ยานํ มาลาคนฺธุวิเลปนํ เสยฺยาวสถํ ปทีเปยฺยํ. (๕)

[๒๙๕] อิธ มาณว เอกจโจ อิตถึ วา ปุริโส วา ญฺโฬ โหติ อติมานี อภิวาเทตฺตพฺพํ น อภิวาเทติ, ปจฺจุจฺจาทพฺพํ น ปจฺจุจฺเจติ, อาสนารหสฺส อาสนํ น เทติ, มคฺคารหสฺส มคฺคํ น เทติ, สกุภาตพฺพํ น สกุภโรติ, ครุภาตพฺพํ น ครุภโรติ, มาเนตพฺพํ น มาเนติ, ปุชฺเชตพฺพํ น ปุชฺเชติ, โส เตน กมฺเมน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมิติทฺธเนน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺวคฺคํ วินิปาทํ นิรยํ อุปปชฺชติ. โน เจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺวคฺคํ วินิปาทํ นิรยํ อุปปชฺชติ, สเจ มนุสฺสตฺตํ อากจฺฉติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺจชาายติ, นีจากุสฺสิน โหติ. นีจากุสฺสินสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏิปทา, ยทิทํ ญฺโฬ โหติ อติมานี อภิวาเทตฺตพฺพํ น อภิวาเทติ, ปจฺจุจฺจาทพฺพํ น ปจฺจุจฺเจติ, อาสนารหสฺส

อาสนํ น เทติ, มคฺคารหสฺส มคฺคํ น เทติ, สกฺกาตพฺพํ น สกฺกโรติ, ครุกาตพฺพํ น ครุกโรติ, มาเนตพฺพํ น มาเนติ, ปฺุเชตพฺพํ น ปฺุเชติ. (๖)

อิธ ปน มาณว เอกจฺใจ อิตฺถิ วา ปฺุริโส วา อตฺถทฺโธ โหติ อนฺติมานิ อภิวาเทตพฺพํ อภิวาเทติ, ปจฺจุจฺจาทพฺพํ ปจฺจุจฺเจติ, อาสนารหสฺส อาสนํ เทติ, มคฺคารหสฺส มคฺคํ เทติ, สกฺกาตพฺพํ สกฺกโรติ, ครุกาตพฺพํ ครุกโรติ, มาเนตพฺพํ มาเนติ, ปฺุเชตพฺพํ ปฺุเชติ, โส เตน กมฺเมเน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมากิณฺเนน กายสฺส ฅาธา ปรมฺมรณฺา สฺคตฺตี สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ. โน เจ กายสฺส ฅาธา ปรมฺมรณฺา สฺคตฺตี สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสฺส ตฺตํ อาคจฺจติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺจาชายติ, อุจฺจากุสฺสีโน โหติ. อุจฺจากุสฺสีนสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปปา, ยทฺธิํ อตฺถทฺโธ โหติ อนฺติมานิ อภิวาเทตพฺพํ อภิวาเทติ, ปจฺจุจฺจาทพฺพํ ปจฺจุจฺเจติ, อาสนารหสฺส อาสนํ เทติ, มคฺคารหสฺส มคฺคํ เทติ, สกฺกาตพฺพํ สกฺกโรติ, ครุกาตพฺพํ ครุกโรติ, มาเนตพฺพํ มาเนติ, ปฺุเชตพฺพํ ปฺุเชติ. (๖)

[๒๙๖] อิธ มาณว เอกจฺใจ อิตฺถิ วา ปฺุริโส วา สมณํ วา พฺุราหฺมณํ วา อุปฺสงฺกมิตฺวา น ปริปฺุจฺจิตา โหติ “กิ ฃนฺเต กุสฺลํ, กิ อกุสฺลํ, กิ สาวชฺชํ, กิ อนวชฺชํ, กิ เสวิตพฺพํ, กิ น เสวิตพฺพํ, กิ เม กริยฺมานํ ทิสมฺมตฺตํ อหิตาย ทฺุขาย โหติ, กิ วา ปน เม กริยฺมานํ ทิสมฺมตฺตํ หิตาย สฺุขาย โหติ”ติ. โส เตน กมฺเมเน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมากิณฺเนน กายสฺส ฅาธา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺุคฺคตฺตี วินิปาตํ นิรยํ อุปฺปชฺชติ. โน เจ กายสฺส ฅาธา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺุคฺคตฺตี วินิปาตํ นิรยํ อุปฺปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสฺส ตฺตํ อาคจฺจติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺจาชายติ, ทฺุปฺปญฺโเบ โหติ. ทฺุปฺปญฺโเบสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปปา, ยทฺธิํ สมณํ วา พฺุราหฺมณํ วา อุปฺสงฺกมิตฺวา น ปริปฺุจฺจิตา โหติ “กิ ฃนฺเต กุสฺลํ, กิ อกุสฺลํ, กิ สาวชฺชํ, กิ อนวชฺชํ, กิ เสวิตพฺพํ, กิ น เสวิตพฺพํ, กิ เม กริยฺมานํ ทิสมฺมตฺตํ อหิตาย ทฺุขาย โหติ, กิ วา ปน เม กริยฺมานํ ทิสมฺมตฺตํ หิตาย สฺุขาย โหติ”ติ. (๗)

อิธ ปน มาณว เอกจฺใจ อิตฺถิ วา ปฺุริโส วา สมณํ วา พฺุราหฺมณํ วา อุปฺสงฺกมิตฺวา ปริปฺุจฺจิตา โหติ “กิ ฃนฺเต กุสฺลํ, กิ อกุสฺลํ, กิ สาวชฺชํ, กิ อนวชฺชํ, กิ เสวิตพฺพํ, กิ น เสวิตพฺพํ, กิ เม กริยฺมานํ ทิสมฺมตฺตํ อหิตาย ทฺุขาย โหติ. กิ วา ปน เม กริยฺมานํ ทิสมฺมตฺตํ หิตาย สฺุขาย โหติ”ติ. โส เตน กมฺเมเน เอวํ สมตฺเตน เอวํ สมากิณฺเนน กายสฺส ฅาธา ปรมฺมรณฺา สฺคตฺตี สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ, โน เจ กายสฺส ฅาธา ปรมฺมรณฺา สฺคตฺตี สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ, สเจ มนุสฺสสฺส ตฺตํ อาคจฺจติ, ยตฺถ ยตฺถ ปจฺจาชายติ, มหาปญฺโเบ โหติ. มหาปญฺโเบสํวตฺตนิกา เอสา มาณว ปฏฺิปปา, ยทฺธิํ สมณํ วา พฺุราหฺมณํ วา อุปฺสงฺกมิตฺวา ปริปฺุจฺจิตา โหติ “กิ ฃนฺเต กุสฺลํ, กิ อกุสฺลํ, กิ สาวชฺชํ, กิ อนวชฺชํ, กิ เสวิตพฺพํ, กิ น เสวิตพฺพํ, กิ เม กริยฺมานํ ทิสมฺมตฺตํ อหิตาย ทฺุขาย โหติ, กิ วา ปน เม กริยฺมานํ ทิสมฺมตฺตํ หิตาย สฺุขาย โหติ”ติ. (๘)

[๒๙๗] อิติ ไซ มาณว อปฺปาเยกสํวตฺตนิกา ปฏฺิปปา อปฺปาเยกตฺตํ อุปเนติ, ทิสมฺมตฺตํ สํวตฺตนิกา ปฏฺิปปา ทิสมฺมตฺตํ อุปเนติ. พหฺวาพารสํวตฺตนิกา ปฏฺิปปา พหฺวาพารตฺตํ อุปเนติ, อปฺปาพารสํวตฺตนิกา ปฏฺิปปา อปฺปาพารตฺตํ อุปเนติ. ทฺุพฺพณฺณสํวตฺตนิกา ปฏฺิปปา

ทพพณณตตํ อุปเนติ, ปาสาทิกสํวตตนิกา ปฏิปทา ปาสาทิกตตํ อุปเนติ. อปเปสภขสํวตตนิกา ปฏิปทา อปเปสภขตตํ อุปเนติ, มหเสภขสํวตตนิกา ปฏิปทา มหเสภขตตํ อุปเนติ. อปโปภค สํวตตนิกา ปฏิปทา อปโปภคตตํ อุปเนติ, มหาภคสํวตตนิกา ปฏิปทา มหาภคตตํ อุปเนติ. นีจากุ ลีนสํวตตนิกา⁵ ปฏิปทา นีจากุ ลีนตตํ⁶ อุปเนติ, อจจจากุ ลีนสํวตตนิกา ปฏิปทา อจจจากุ ลีนตตํ อุปเนติ. ทุปฺปณฺณสํวตตนิกา ปฏิปทา ทุปฺปณฺณตตํ อุปเนติ, มหาปณฺณสํวตตนิกา ปฏิปทา มหาปณฺณตตํ อุปเนติ. กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพณฺณ กมฺมปฺปฏิสรรณา, กมฺมํ สตฺเต วิภชตี ยทิทํ หีนปฺปณฺณิตตายาติ.

เอวํ วุตเต สุกโก มาณโว โตเทยฺยปฺตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิภกฺขชิตฺตํ วา อุกฺกขฺเขยฺย, ปฏิจฺจนฺนํ วา วิวเรยฺย, มุฬฺหสฺส วา มคฺคํ อจฺจิกฺขเยยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปฺพชิตฺตํ ธาเรยฺย, ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขณฺตี’ติ. เอวเมว⁷ โภตา โคตเมน อ เนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภวณฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสํมญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตฺตเค ปาณฺเปตํ สรณํคตฺน”ติ.

จุฬกมฺมวิภังคสฺส ตตฺถ นิฏฺฐิตํ ปณฺจมํ.

๕. จุฬกัมมวิภังคสูตร ว่าด้วยการจำแนกกรรม สูตรเล็ก

[๒๘๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล สุภมาณพโตเทยยบุตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ท่านพระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก

ท่านพระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”

⁵ จ. นีจกุลีนสํวตตติกา

⁶ จ. นีจกุลีนตตํ

⁷ เอวเมว

“ข้าพระองค์ ไม่รู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระภาชิตนี้ที่ท่านพระโคตมตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ขอประทานวโรกาส ขอท่านพระโคตมโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะพึงรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระภาชิตนี้ที่ท่านพระโคตมตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารเกิด”

[๒๙๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจะกล่าว”

สุภมาณพโศเตยบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบขำ มีมือเปื้อนเลือด ผักไฟในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^๘ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบขำ มีมือเปื้อนเลือด ผักไฟในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย นี่เป็นปฏิปทา(ข้อปฏิบัติ) ที่นำไปเพื่อควมมีอายุสั้น (๑)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางตนท้าว และศีลตราฐ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุยืน

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางตนท้าว และศีลตราฐ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์ นี่เป็นปฏิปทาที่นำไปเพื่อควมมีอายุยืน (๑)

[๒๙๑] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีลตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคมาก

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีลตราบ้าง นี่เป็นปฏิปทาที่นำไปเพื่อควมมีโรคมาก (๒)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีลตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีลตราบ้าง นี่เป็นปฏิปทาที่นำไปเพื่อควมมีโรคน้อย (๒)

[๒๙๒] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม้เล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธ พยาบาท ปองร้าย แสดงความโกรธความปองร้าย และโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีผิวพรรณทราม

^๘ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๔ หน้า ๒๕ ในเล่มนี้

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม้เล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธ พยาบาท ปองร้าย แสดงความโกรธความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีศีลธรรม (๓)

माणพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม้มากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย ไม่แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีศีลธรรมผ่องใส

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม้มากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย ไม่แสดงความโกรธความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีศีลธรรมผ่องใส (๓)

[๒๙๓] माणप บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้มีใจริษยา ย่อมริษยา ประทุษร้าย ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอำนาจน้อย

माणप การที่บุคคลเป็นผู้มีใจริษยา ย่อมริษยา ประทุษร้าย ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอำนาจน้อย (๔)

माणप ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่ประทุษร้าย ไม่ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอำนาจมาก

माणप การที่บุคคลเป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่ประทุษร้าย ไม่ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอำนาจมาก (๔)

[๒๙๔] माणप บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโชคน้อย

माणप การที่บุคคลเป็นผู้ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอมเครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโชคน้อย (๕)

माणप ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้

⁹ กรรมนั้น ในที่นี้หมายถึงกรรมคือความตระหนี่ (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๒๙๔/๑๙๔)

บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโชคมาก

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผำ ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก้มณะหรือพราหมณ์ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโชคมาก (๕)

[๒๔๕] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้¹⁰ ไม่ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ไม่ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำ

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ไม่ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำ (๖)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง (๖)

[๒๔๖] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ไม่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมีโชะประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้มีปัญญาทรม

มาณพ การที่บุคคลไม่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมีโชะประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาทรม (๗)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมีโชะประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึด

¹⁰ ผู้ที่ควรกราบไหว้ ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระอริยสาวก (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๒๔๕/๑๘๔)

มันไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้มีปัญญามาก

มาณพ การที่บุคคลเข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามาก (๗)

[๒๔๙] มาณพ รวมความว่า ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอายุสั้นย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีอายุสั้น

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอายุยืนย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีอายุยืน

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโรคมาย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีโรคมาก

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโรคน้อยย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีโรคน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีผิวพรรณทรามย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีผิวพรรณทราม

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีผิวพรรณผ่องใสย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีผิวพรรณผ่องใส

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอำนาจน้อยย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีอำนาจน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอำนาจมากย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีอำนาจมาก

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโกละน้อยย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีโกละน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโกละมากย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีโกละมาก

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำ

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูงย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาทรามย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีปัญญาทราม

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามากย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีปัญญามาก

สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุภมาณพโตทยยบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตม ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

จุฬามณีวงศ์สูตรที่ ๕ จบ